

DĚTSKÁ KRESBA V KVALITATIVNÍM VÝZKUMU PREFERENCÍ ŽÁKŮ K VOLBĚ TECHNICKÝCH OBORŮ

TVARŮŽKA Václav, ČR

Resumé

Tento článek se zabývá problematikou profesní orientace žáků vzhledem k technickým oborům. Popisuje průběh kvalitativního šetření u žáků primárního stupně základní školy, kdy jsme použili jako výzkumný nástroj dětskou kresbu a rozhovor. Jedná se o longituduální výzkum ke zjištění faktorů, které ovlivňují preference žáků vzhledem k volbě povolání. Autor tohoto článku uvádí zjištěné faktory, které jsou příčinami malého zájmu o studium technických oborů.

Klíčová slova: Žák, primární škola, kvalitativní výzkum, volba povolání.

CHILDREN'S DRAWING IN A QUALITATIVE RESEARCH OF PUPIL'S PREFERENCES TO CHOICE OF TECHNICAL SUBJECTS

Abstract

This article deals with the professional orientation of pupils towards technical subjects. We describe progress of qualitative research at primary school pupils. We used the children drawing and a dialogue as research tools. The issue is a longitudinal research for finding factors that influence preferences of children due to the choice of profession. The author of this paper states found factors that are the cause of small interest in study of technical subjects.

Key words: Pupil, primary school, qualitative research, choice of profession.

Úvod

V naší společnosti se setkáváme s problémem malého zájmu o studium technických oborů. Problematika ovlivňování preferencí vzhledem k technice se vymyká zákonitostem „neviditelné ruky trhu“, neboť kvalifikovaný odborník není „zboží“, které lze rychle „vyrobit“, či přemístit. Získání technických odborností je proces dlouhodobý a finančně nákladný. Systémy kontroly jakosti a normalizace, dokáže mnoho technologických problémů nahradit zaškolenou lidskou prací, ale společnost technologií je založena především na znalostech. Bez kvalifikovaných pracovníků, kteří jsou schopni kreativně řešit problémy, ztrácí společnost potenciál technologického rozvoje. Při řešení této problematiky je nutné dobře analyzovat současný stav u dětí a zjistit faktory, které jejich rozhodování ovlivňují.

1 Faktory ovlivňující profesní orientaci

Volba povolání může být ovlivněna velkým množstvím faktorů. Každý autor zmiňuje některé jiné, ale na některých se shodují. Například Vendel (2) uvádí: „Volbu povolání mnohdy neovlivňuje vlastní volba, ale štěstí, náhodná shoda okolností a rodinné prostředí. Mnozí studenti - inspirovaní rodiči, jinými vrstevníky nebo svými vlastními sny- ve škole vynikají a připravují se na pracovní život, který jim bude přinášet uspokojení. Mnozí jiní se však pohybují ve škole a později na trhu práce bez cíle. Vezmou jakoukoliv práci, která jim je

důvěrně známá nebo dostupná. Jejich výběr silně ovlivňují rodiče a vrstevníci, jejichž informace a zkušenosti mohou být omezené.“ (Vendel, 2008, s. 18 - 19).

Rozhodli jsme se provést vlastní výzkumné šetření, v němž se pokusíme zjistit faktory, které ovlivňují preference žáků vzhledem k jejich volbě povolání.

2 Výzkumná metoda a cílová skupina

Zvolili jsme metodu kvalitativního výzkumu. Výzkumným nástrojem bude je rozbor dětské kresby a rozhovor s žáky primární školy. Abychom mohli zjistit možné změny v preferencích žáků, provedli jsme dvě měření s odstupem jednoho roku. Výzkum probíhal na Základní škole v Horním Třešnovci. Horní Třešňovec je malá vesnička Pardubického kraje, okresu Ústí nad Orlicí, která má 600 obyvatel. Nachází se v údolí pod Orlickými horami a rozmístěním domů, má spíše podlouhlý tvar, který rozšiřují pole, louky a lesy. Veškeré kulturní a sportovní zázemí, včetně důležitých služeb a zdravotnictví se nachází v blízkém, asi 5 km vzdáleném městečku Lanškroun.

Místní základní škola, která je spojena s mateřskou školou, je sice malinká, ale nadstandardně vybavená. Je zde znatelná silná finanční dotace místní obce.

Výzkum jsme realizovali se 7 žáky v rozmezí 9 až 10 let, na konci zkoumání jim bylo již 10- 11 let. Jednalo se o malotřídní školu, kde se všichni vzájemně dobře znají. Na škole panuje velmi klidné a přátelské prostředí.

2.1 Analýza dětských kreseb

Inspirací k této metodě byla kniha profesora Umberta Eca *Bludiště seznamů* (1). V této knize Eco popisuje, jak člověk seznamy tvoří, jak vyjadřuje jeho hodnoty. Na dětskou kresbu se nemusíme dívat jen z psychologicky-vývojového hlediska, na dětskou kresbu se můžeme dívat také jako na specifický seznam znalostí, životních postojů a hodnot. V tomto článku uvedeme pouze ukázkou typického respondenta našeho výzkumu.

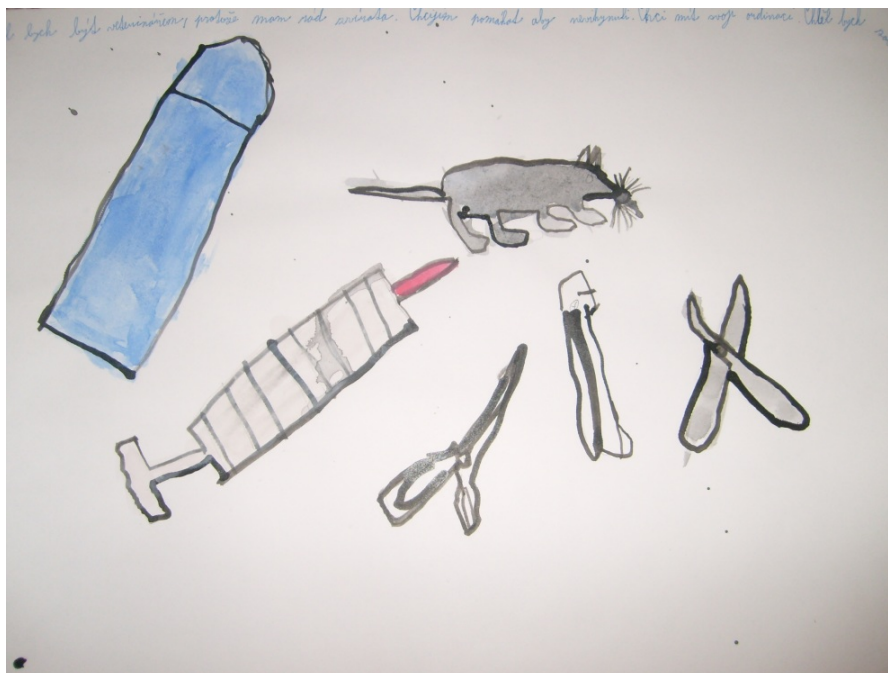
První kresba

První kresba byla realizována s vybranými žáky, kteří byli ve čtvrtém ročníku. Téma znělo takto: Čím chci být, až budu velký/a? Sledovali jsme ne jenom, jaké povolání děti volily, ale také, zda uvedly nějaké nástroje či pomůcky, které s tím souvisejí. Jelikož jsme chtěli zjistit toho co nejvíce, respondenti měli připojit k obrázku pár vět o tom, proč takto volili, případně co vše o této práci vědí. Text uvádíme přesně tak, jak jej děti uvedly.

Respondent, označený jako žák A, uvedl jako své vysněné povolání veterináře. Ve svém obrázku namaloval myš, nejspíš jako svého pacienta, a několik nástrojů, o kterých si myslí, že jsou pro tuto profesi třeba. Uvedl nůžky, kleště, injekci, lahev s dezinfekcí a pinzetu. V textu zdůraznil, že se takto rozhodl, protože má rád zvířata, chtěl by jim pomáhat, zachraňovat je a mít vlastní ordinaci. Jako hlavní důvod toho, proč se žák A rozhodl právě pro toto povolání, je jistě láska ke zvířatům. Nejspíš má také doma nějaké, nebo je to jeho velkým přáním. Je vidět, že má přehled o tom, co toto povolání obnáší, což lze usuzovat dle toho, kolik a jaké pomůcky dítě nakreslilo. Nástroje uvedlo správné a zaznamenalo je dosti reálně. Celkově dílo působí jako místo připravené na operaci, nebo ošetření zvířecího pacienta, ale je možné, že je pouze seznamem věcí spojených s povoláním veterináře.

Žák ke kresbě textem uvedl, citujeme doslovně:

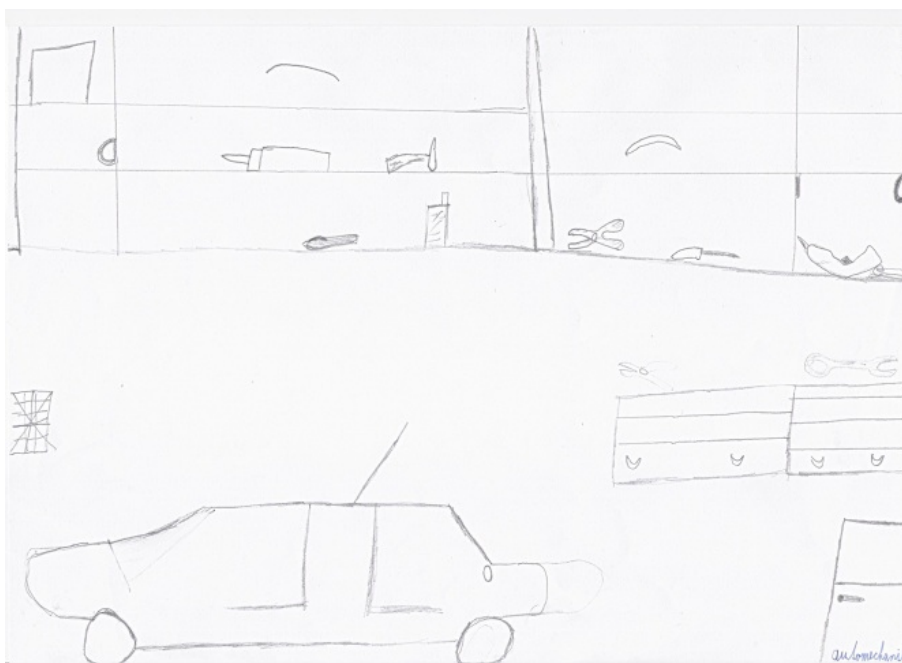
„Chtěl bych být veterinářem, protože mam rád zvířata. Chci jim pomáhat aby nevíhynuli. Chci mít svojí ordinaci. Chtěl bych zachraňovat zvířata hlavně, kočky, psi, osmáki, králíki, písčomili.“

Obrázek 1. První kresba žáka A s textovým popisem.

Druhá kresba

Druhou kresbu jsme realizovali s odstupem jednoho roku se stejnými sedmi žáky, jako při první kresbě. Učinili jsme tak z toho důvodu, že jsme chtěli zjistit, zda se nějak změnila volba budoucího povolání u těchto dětí. Ověřit si, zda jsou jejich přání stálá. Opět jsme dali žákům možnost volby výtvarné techniky. Zvolily si kresbu tužkou a pastelkami. Tyto obrázky již žáci nedoplňovali žádným textem, ale navazoval na ně následný rozhovor, který jsme společně zrealizovali. Tedy otázky rozhovoru souvisely s druhou kresbou.

Obrázek 2. Druhá kresba žáka A

Zhodnocení kresby:

Žák A - namaloval povolání opraváře aut. Zachytil v díle auto, jako předmět této profese, a spoustu nástrojů a pomůcek. Nakreslil police a skříň, kleště, kladiva, olej, šroubovák, klíče, pilu a spoustu dalších. Tento způsob zobrazení velmi dobře vystihlo podstatu tohoto povolání.

Porovnání první a druhé kresby u výběrového vzorku u sledovaných žáků:

Žák A - V kresbě první uvedl povolání veterináře a ve druhé, profesi opraváře aut. Volba se změnila.

Žák B - V kresbě první uvedl povolání kadeřnice a ve druhé, profesi účetní na obecním úřadě. Volba se změnila.

Žák C - V kresbě první uvedl povolání myslivce a ve druhé, profesi inženýra (zemědělce pracujícího v kanceláři). Volba se změnila.

Žák D - V kresbě první uvedl povolání malířky a ve druhé, profesi učitelky. Volba se změnila.

Žák E - V kresbě první i druhé uvedl povolání zpěvačky nebo lékařky. Volba se nezměnila.

Žák F - V kresbě první uvedl povolání učitelky a ve druhé, profesi pošťačky. Volba se změnila.

Žák G - V kresbě první uvedl povolání kadeřnice a ve druhé, profesi prodavačky v supermarketu. Volba se změnila.

Pouze u jednoho respondenta ze sedmi se volba povolání po roce nezměnila. U ostatních, tedy sedmi dětí, se zcela zásadně změnilo přání, čím chtějí být. Ve všech případech šlo o zcela odlišné profese. Z toho vyplývá, že představy žáků o volbě budoucího povolání na prvním stupni základní školy nejsou stálé.

Zjištění provedené analýzou dětských kreseb jsme doplnili rozhovorem s jednotlivými respondenty. Rozhovor je metodou, které by mělo být využito téměř při všech psychologických výzkumech. Zásadou je, že by měl být předem připravený. Jeho úkolem je sledovat daný cíl. Jako výzkumná metoda se může dát do souvislosti s nepřímým pozorováním. Při výzkumu touto formou můžeme sledovat různé skutečnosti, jako je mimika, chování, intonace, atp. Také můžeme průběžně odstraňovat případné chyby v nepochopení otázky.

2.2 Zobecnění výzkumné části

Prvním z bodů našeho zkoumání bylo zjistit, jaké povolání by chtěli žáci na prvním stupni v budoucnosti vykonávat. Objevila se zde taková zaměstnání jako je učitel, lékař, veterinář, zpěvák, zemědělec, kadeřník, malíř, prodavač v Penny marketu nebo myslivec... Na položenou otázku žáci neodpovídali přímo, ale svoji volbu vyjadřovali kresbou či malbou. Vyloženě technicky orientované profese reprezentuje pouze automechanik.

Předpokládali jsme možné souvislosti mezi koníčky a zájmy dětí s jejich profesní orientací. Z otázek v realizovaném rozhovoru s žáky však vyplývá, že tomu tak úplně není. Pouze u dvou pozorovaných jedinců ze sedmy jsme objevili částečné náznaky této provázanosti. Zájmy dětí nejsou zajisté nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím volbu povolání, ale zřídka se tato provázanost objevit může.

Otázka, do jaké míry děti prvního stupně znají profesi a co jejich vysněná profese obnáší. Tedy konkrétně to, co je náplní daného povolání a jaké nástroje či pomůcky jsou pro jeho vykonávání potřebné. Nástrojem k jejímu zodpovězení sloužil rozbor první i druhé kresby žáků a rozhovor s nimi. Konkrétně u dětské kresby se objevily obrázky s různými nástroji, tedy v podstatě jakési jejich seznamy. Výsledky byly u každého jedince velmi individuální, proto musím na ně pohlížet komplexně. Ukázalo se, že děti znají, co zhruba by

bylo jejich pracovní náplní, v případě vyplnění jejich přání. Pokud však toto povolání vykonává nějaký člen rodiny, děti znají danou profesi velmi důkladně. Co se týká nástrojů a pomůcek, vždy uvedly alespoň nějaké. Souvislost sledování konkrétních televizních pořadů s prioritami profesní orientace se nepotvrdila. Stejně tak i o provázanost s četbou knih.

V otázce návaznosti profesní orientace na oblíbené hry dětí nebyla zjištěna žádná souvislost.

V otázce zda žáci navštěvují nějaký zájmový kroužek, jež by mohl být jakousi přípravou na jejich budoucí povolání. Dva respondenti odpověděli, že žádný nenavštěvují. Ostatní dochází do kroužku výtvarného, hudebního a počítačového, nebo hrají volejbal. Možná příprava na vybranou profesi pomocí zájmového kroužku se potvrdila pouze u jednoho dítěte. Žák D navštěvuje kroužek hry na klavír a tento zájem je jedním z uvedených důvodů, které dítě vedou k volbě povolání učitelky.

Zjišťovali jsme, z jakého důvodu žáci volí právě tuto profesi. Jejich odpovědi neměly výpovědní hodnotu. Nejčastěji říkali, že by je to bavilo. Dva respondenty ovlivňuje to, že toto povolání vykonává člen rodiny. Dvě děti odhalily spojitost s jejich zájmy. Žák E chce být zpěvačkou, protože rád zpívá.

Potvrdila se souvislost profesní orientace dětí s tím, že toto povolání vykonává některý ze členů rodiny.

Potvrdila se znalost žáků podstaty jednotlivých povolání. Děti věděli, co konkrétně by v jednotlivých zaměstnáních vykonávaly.

V otázce č. 14 děti vyjmenovávaly pomůcky a potřeby zvolených profesí. Sice všichni žáci uvedli alespoň některé, avšak myslím, že by bylo potřeba seznámit je důkladněji s nástroji, které jsou pro jednotlivá zaměstnání potřeba. Až na některé výjimky byly odpovědi velmi strohé.

S těchto poznatků vyplývá, že v tomto ohledu by bylo vhodné více pedagogického působení. Už na prvním stupni by učitel měl žákům objasňovat náplň jednotlivých profesí a seznamovat je s nástroji a jejich využitím.

Závěr

Problém preferencí profesní orientace k technickým oborům u žáků primární školy ovlivňují zejména sociokulturní vlivy. U žáků primární školy nelze očekávat stále preference ve vztahu k povolání, nicméně nelze rezignovat na možnosti ovlivňování žákovských preferencí kvalitní výukou praktických činností a předmětu Člověk a jeho svět. Žáci jsou ovlivňováni světem médií a přejímají hodnotové preference svých rodičů a blízkých autorit. Lze vyznívat, že ve významné míře rodiče s dětmi nehovoří o své práci a jejich děti mají o práci rodičů jen mlhavé představy. Koníčky a zájmy mají jen minimální vliv na preference žáků k světu techniky což je způsobeno rovněž neexistencí zájmových kroužků ve volnočasových aktivitách. Z hlediska sociokulturního statusu je možné pozorovat významný vliv médií a absenci konkrétní představy „persony vynálezce“, či zlepšovatele, který mělo v dřívějších dobách společensky významné postavení. Žáci jsou oslovováni marketingovými kampaněmi na nové technologické produkty jako inteligentní mobilní telefony, tablety a podobně. Tyto produkty techniky jsou prezentovány hlavními představiteli nadnárodních korporací, či jako produkty anonymního týmu světově známé firmy. Je zřejmé, že kterýkoli nový technologický produkt již není produktem jednotlivce, ale celého týmu lidí. Problém vidíme rovněž v tom, že technické vědy a technologie jsou představovány především pomocí nových médií. Technologie se tímto „virtualizovala“ a ztratila svou hmatatelnost. Propagace techniky je ve stínu kvazihodnot společnosti, která zdůrazňuje především kulturu zábavnosti, či výsledky špičkových technologií. Rozvoj praktických činností a kreativity je rozvíjen

omezeně se zdůvodněním vysoké nákladovosti. Zájem o technické obory však lze výrazně ovlivnit důrazem na praktické činnosti u žáků mladšího školního věku především jejich dostatečnou praktickou výukou vlastností materiálů a technologií. Tento kvalitativní výzkum však poukázal na skutečnost, že uplatnění dětské kresby je prostředek, který aktivuje žákovy představy, vede ho k otázkám dalšího životního směřování a přirozeně seznamuje se světem práce. Učitelům pak toto téma umožňuje přirozeně zdůrazňovat pozitivní perspektivy technických oborů.

Literatura

1. ECO, U. *Bludiště seznamů*. Argo, 2009, 408 s. ISBN 80-244-08978-X.
2. VENDEL, Š. *Karierní poradenství*, Grada, 224 s. ISBN 978-80-247-1731-9.
3. KROPÁČ, J., CHRÁSKA, M. *Výchova v obecně technických předmětech*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 190 s. ISBN 80-244-08978-X.

Lektoroval: Ing. Miroslav Vala, CSc.

Kontaktní adresa:

Václav Tvarůžka, Mgr. Ph.D.,
Katedra technické a pracovní výchovy,
Pedagogická fakulta OU,
Českobratrská 16 Ostrava 1, ČR,
e-mail: vaclav.tvaruzka@osu.cz